

KJAK

Kristina Háfoss
Løgtingskvinna fyri Tjóðveldi

Skeivi búskaparpolitikkurin brennur ljósið í báðum endum

Helst ongantíð áður er førdur ein politikkur, ið so miðvíst undirgravar inntøkur landsins – bæði í dag og í framtíðini. Hetta vísir nýggjasta frágreiðingin frá Búskaparráðnum, og verður hetta eisini einaferð enn staðfest í nýggjastu tølunum.

Landsins hall hækkaði munandi í 2012

Tað sum m.a. eigur at fáa alarmklokkurnar at ringja er, at samgongan hevur hækkað hallið í 2012.

Tí hetta er hent hóast minst 363 mió. kr. eru komnar í “nýggjum” inntøkum í 2012, sum ikki vóru í 2011. Tær 363 mió. kr. stava frá, at samgongan inntøkuførði framskundaðar pensjónsskattainntøkur á 213 mió. kr. í 2012, sum ikki vóru í 2011.

Hartil fekk landið eina eingangsinntøku á umleið 150 mió. kr. vegna sølu av Havsbrún í 2012. Hetta eru inntøkur, ið ikki vóru í 2011.

Hóast hetta, so megnaði samgongan at hækka hallið í 2012 í mun til 2011.

Tí hallið í 2012 hækkaði og gjørdist 340 mió. kr., men uttan nevndu eingangsinntøkuna og uttan framskundaðu pensjónsskattin hevði hallið í 2012 verið heilar 703 mió. kr. – í mun til eitt hall á 322 mió. kr. í 2011.

Hetta sigur ikki so lítið um, hvør veruligi kostnaðurin av flatskattalættanum var.

Hallið í 2012 = Flatskattalættin = -340 mió. kr.

Tíverri hevur ikki borið til at

fáa figgjarmálaráðið at upplýsa veruliga kostnaðin av flatskattalættanum í 2012. Men hyggja vit at landskattainntøkunum og A-inntøkunum, so fæst svar í ávísan mun.

Tølini frá TAKS vísa, at landsskattainntøknar í 2012 minkaðu 275 mió. kr. í mun til 2011.

Ein ógvuslig minking í landsskattinum, hóast A-inntøknar vuku úr 8,34 mia. kr upp í 8,67 mia. kr. Landsskatturin av hesum 329 mió. kr. í meir A-inntøkum í 2012 vóru um 65,7 mió. kr. (20% landskattur av 329 mió. kr.).

Var skattaskipanin frá 2011 galdandi í 2012, er tí sannlíkt at 275 + 65,7 = 340,7 mió. kr. meira høvdu komið inn í landsskatti. Hetta er sostatt helst veruligi kostnaðinum av flatskattalættanum.

Flatskattalættin hevur ikki skapt vøkstur

Tí sum væntað vísa MVG-tøl o.a. at higartil hevur flatskattalættin ikki skapt nakran vøkstur, og heldur ikki skapt økta nýtslu hjá føroysku húsarhaldunum. Hartil er greitt, at vøksturin í A-inntøkum í 2012 (3,9%) skyldast fyrst og fremst vanligan lønarvøkstur, umframt at A-inntøknar fullu í 2011 eitt nú vegna verkfall og at Fiskavirking fekk trupulleikar.

Ávarað varð eisini aftur og aftur um, at tað at geva yvir 300 mió. kr. í skattalætta til tann partin av føroyingum, ið hava

hægri inntøknar, ikki fór at geva vøkstur. Tí hesin varð tá latin teimum, ið hava minni tørv á at nýta hesar til nýtslu, í mun til, um hesin í størri mun varð latin teimum við lægru og miðalinntøkunum. Andstøðan legði tí eisini fram broytingaruppskot, ið vísti, at møguligt varð at lata lág- og miðalløntum góðan skattalætta og lækka marginals-kattin, men hetta ynskti samgongan ikki.

Hugverkjandi er annars eisini, at hallið í 2012 var 340 mió. kr., ið er júst sama metta upphædd, ið landið hevði fingið meira inn í landsskatti í 2012, um flatskattalættin ikki varð latin. Sostatt hevur samgongan á ein hátt sjálv skapt hallið, ið m.a. verður brúkt til at skerja grundleggjandi partar av okkara samfelag og koma nærri “minimalstatinum”, ið serliga Fólkaflokkurin ynskir sær.

Framtíðar pensjónsskattainntøkur koma at mangla

Fleiri ferðir hava landsstýrismaðurin í figgjarmálum sagt, at framskundaðu pensjónsskattainntøknar skulu figgja allan skattalættan. Men víst hevur verið aftur og aftur á – m.a. frá øllum búskaparfrøðingum – at hesar ikki eru veruliga nýggjar inntøkur, men bert framskundaðar skattainntøkur (framskundað gjaldføri hjá landinum), ið koma at mangla seinni, tá pensjónistar sigast at skula fáa pensjón

útgoldna skattafrítt.

Ongar vaksandi pensjónsskattainntøkur verða tá, so hvørt sum fleiri pensjónistar verða, og farið verður frá 4 á arbeiðsmarknaðinum fyri hvønn pensjónist, til 3 á arbeiðsmarknaðinum fyri hvønn pensjónist um ár 2020, og 2 á arbeiðsmarknaðinum fyri hvønn pensjónist áðrenn 2040. Tvørturímóti.

Framsundaðu pensjónsskattainntøknar kunnu als ikki roknast sum veruliga nýggjar inntøkur. Men sjálvt um vit so lata sum um, at pensjónsskattainntøknar eru ein “nýggj” inntøka, so var talan um 213 mió. kr. í 2012, og hetta er munandi minni enn tær 340 mió. kr., ið væntandi høvdu komið meira inn í landsskatti í 2012 um flatskattalættin ikki varð settur í verk. Ein munur á 127 mió. kr.

Kommunurnar mist ovurstórar pensjónsskattainntøkur

Men hetta er ikki einasta avleiðingin. Tí við forskattingini av pensjónum tók landið samstundis framtíðar pensjónsskattainntøkur frá kommununum. Áðrenn forskattingina av pensjónum áttu kommunurnar 40% av pensjónsskattinum, men við forskattingini broytti samgongan hetta til 0%. Bara í 2012 mistu kommunurnar yvir 85 mió. kr. til landið av hesi orsök.

Hartil hækkaði pensjóns-

skatturin munandi. Fyri kapitalpensjón úr 35% upp í 40%. Verður mótrokning av uppspardi pensjón í fólka-pensjón og øðrum veitingum tald við, verður veruligi pensjónsskatturin um 55%-60%. Harvið gerst pensjónsskatturin munandi hægri enn skatturin á vanligari A-inntøku í dag. Hetta er eisini enn ein trupulleiki, ið serliga hevur rakt tey við lágum pensjónum og lønum hart.

Skeivur búskaparpolitikkur undirgevur landsins inntøkur

Samstundis hevur samgongan ført ein politik, ið sum heild hevur skapt ótryggleika innan almenna geiran, mentanarøkið, pensjónsøkið o.s. fr., og sera trupult er at fáa eyga á nakran veruligan vinnupolitik. Tvørturímóti er ongin verulig fiskivinnunýskipan í eygsjón, tí Fiskimálaráðið hevur fráboðað at ynskt verður at “privatisera” fiskirættindini. Um so verður, verður talan um eina gølu.

Førði búskaparpolitikkurin – ella mangul uppá sama – hjá samgonguni hevur tí tíverri bæði undirgrivið inntøkur landsins í dag, minkað álitid á framtíðarútlitini, økt munandi um munin millum lág-lønt og hálønt, og minkað um framtíðar møguleikan at figgja velferðarsamfelagið Føroyar.

Hóast talandi tølini, so hevur landsstýrismaðurin í figgjarmálum ótalligar ferðir fráboðað, at flatskattalættin

var figgjaður, og at øll fingur meira burtúrur hesum. So er als ikki.

Hetta er og verður grundleggjandi ósatt, og nýggjastu tølini prógva hetta einaferð enn.

Andstøðan og alternativ figgjarlóg vísa á aðra og nýggja leið

Neyðugt er við munandi broyttum búskaparpolitikki skjótast møguligt.

Vit í andstøðuni eru komn við okkara boðum uppá ein broyttan búskaparpolitik í alternativa figgjarlógaruppskotinum, og fara eisini í samband við figgjarkarmarnar fyri 2014 og komandi árin at koma við ítøkiligum boðum uppá eina aðra og nýggja leið fyri Føroyar.

Hugligt at síggja, at til-mælini frá nýggja Búskaparráðnum samsvara sera væl við ta leið, ið vit eru á.

Eftir stendur spurningurin, nær samgongan vaknar og broytir politik. Vónandi verður hetta fyrr enn seinni, so skaðin ikki gerst størri - enn hann longu er - og so uppruðingin eftir verandi samgongu ikki gerst enn størri.

Latid okkum fáa Føroyar á nýggja leið sum skjótast.

Framhald av s. 22

– Framtíðar fjølbroytni ↔ nútíðar yvirliving

meiri upplagt at brúka orku til at skapa inntøkur her og nú, heldur enn at satsa upp á nakað, ið einans vil geva avkast upp á longri sikt – um tað yvirhøvur kemur at geva avkast. Eitt annað relaterað aspekt er, at við inntøkunum frá nýggja virkseminum ber til hjá kommununi at betra um onnur viðurskipti hjá kommununi, so um man missir meiri enn man vinnur stendur rættiliga ógreitt og veldst sjálvandi um hvønn politik tvørá-fólk fara at føra framyvir.

Men at Tvøroyri er í vanda fyri at selja út av mentanarlaga/søguliga arvasúllinum kann hinvegin ikki dyljast. Tað rætta hevði sjálvandi verið at skapt møguleikar fyri bæði iðnaði og trivnaði, heldur enn at skapa eina støðu, har hesi atlit stoyta saman í eina óvakra orrustu, eina konfliktlinju millum:

Og her er tað tíverri rættiliga upplagt, at yvirlivingar-atlitið vigar meiri enn framtíðar-atlitið. Men hevði Tvøroyrar kommuna sýnt rættiðarligt umhugsni, so hevði hendan konfliktlinjan verið undansloppin – ella í minsta lagi verið nógv minni ógvuslig enn hon er í dag. Kreppan, ið er íkomin er sjálvandi fyrst og fremst ein fyrisitingarlig og býarplanleggingarlig kreppa, men hon er meiri enn tað. Hetta er í grundini ein samleikakreppa, tvs. ein mentanarligur dystur um hvønn veg Tvøroyri fer at ganga framyvir – hvat menningarspor skal traðkast. Kjakbylgjurnar bresta móti hvørjum øðrum, og iðnaðardiskursurin tykist standa nógv sterkari. Syndarluga úrslitið av hesum verður sostatt møguliga, at Tvøroyri verður uppafur fast-

læstari í sínum iðnaðarsamleika enn hann longu er. Og hetta er váðamikið, tí tað upp á longri sikt kann vera við til at marginalisera býin, um hann ikki megnar at fjølbroyta seg.

Demografiska avbjóðingin

Ein serligur trupulleiki hesum viðvíkjandi er kynstrupulleikin. Vantandi kvinnur og ung er ein trupulleiki fyri Tvøroyri og fyri Suðuroynna sum heild. Verður hugt eftir fólkapyramidunum fyri Tvøroyrar kommunu og Føroyar sum heild, so sæst, at somu rák gera seg galdandi – færri kvinnur og færri ung – bara nógv ógvusligari á Tvøroyri. Við at Tvøroyri byggir víðari á eitt iðnaðarspor, kunnu vit siga, at tey bleytu virðini mugu víkja fyri teimjum hørðu virðunum. Vit kunnu eisini siga, at vit harvið gera meiri fyri trivnaðin hjá monnum enn hjá kvinnum. Ein minni eintýðug konfliktlinja er, at

vit gera meiri fyri tilkomin enn fyri ung.

- Bleyt virði ↔ hørð virði
- Kvinnur ↔ menn
- Ung ↔ gomul

Sí talvu 2 og 3

Tað er avgerandi, at Tvøroyrar kommuna megnar at fevna um eitt fjølbroytni av socialum bólkum og harvið áhugamálum, soleiðis at ávísir bólkar og ávís áhugamál ikki sleppa at dominera so nógv, at onnur verða marginaliserað.

Konfliktlinjurnar – samanumtøka

Tær konfliktlinjurnar eg havi víst á í hesi kronikk eru eitt úrval av teimum konfliktlinjum, ið gera seg galdandi í einum hvørjum stórsamfelagi ella lokalsamfelagi – í størri ella minni mun, sjálvandi. Eg havi einans valt nakrar konfliktlinjur burtur úr, ið tykjast

mær serliga eyðsýndar í hesar sera áhugaverdu kreppuni, ið út-spælir seg á Tvøroyri í hesum tíðum. Í einari kronikk kemur man sjálvandi ikki til botns í viðgerðini, men vónandi kann hetta opna eygu upp fyri hvørji virði eru upp á spæl í Tvøroyrar kommunu og harvið hvørji evni potentielt kunnu koma til at spæla ein leiklut í kommunala politikkinum framyvir. So verður áhugavert at fylgja hvørjar konfliktlinjur kunnu bloytast upp, hvørjar framhaldandi fara at koma til skarpskeringar og hvørjar kanska verða heilt hildnar uttanfyri. T.d. kann man ímynda sær at vegna relativu fráveruna av ungum fólki á Tvøroyri kann konfliktlinjan “ung ? gomul” verða hildin niðri, og tað kann síðani viðføra, at demografiska saman-setingin skeiklast uppafur meiri.

Livst so spyrst.